

EUROPOS MAŽMENINIŲ MOKĖJIMŲ RINKOS PLĖTRA: NAUJOS GALIMYBĖS SUSILIEJIMŲ IR ĮSIGIJIMŲ SANDORIAMS VYKTI

Lina Novickytė

Vilniaus universitetas

El. paštas Lina.Novickyte@ef.vu.lt

Anotacija. Pasaulinių rinkų globalizacija sudaro sąlygas atsirasti ir vykti įvairiems integracijos procesams įvairiuose pasaulio regionuose. Straipsnyje nagrinėjamas vienas iš Europos integracijos reiškinų – Europos mažmeninių mokėjimų rinkos plėtra ir jos nulemtos galimybės susiliejimŲ ir įsigijimų sandoriams vykti. Įvertinamas galimas šios mokėjimų rinkos plėtros ir harmonizavimo bankų ir kitų mokėjimo tarpininkų sektoriams poveikis. Analizuojama galima nauda susijungus keliems mokėjimo tarpininkams. Aptariamos tiek Europos, tiek Lietuvos finansų sektorių konsolidacijos procesams vykti perspektyvos.

Reikšminiai žodžiai: susiliejimai, įsigijimai, SEPA, mokėjimų rinka.

Įvadas

Kuriant Europos ekonominę bendriją, buvo siekiama sukurti ekonominiu požiūriu integruotą Europą, norima, kad Europos finansinių paslaugų rinka taptų vientisa rinka, t. y. vidinė rinka, kurioje finansų institucijos vykdo daugumą operacijų savo šalyse, ir klientai, kurie naudojami tos finansų institucijos teikiamomis paslaugomis, būtų pakeisti darnia konsoliduota finansinių paslaugų rinka. Šis procesas, kai suskaidytos rinkos turės jungtis į bendrą rinką, pareikalaus finansų sektoriaus dalyvių susiliejimo ir įsigijimo, ypač skirtingų kilmės šalių institucijų. Europos bankininkystės rinka nėra lemiama tik vientisa rinka, jai įtaką daro ir bendra valiuta – euras ir, ypač šiuo metu, bandomas įgyvendinti Bendrosios mokėjimų eurais erdvės kūrimas (Dermine 2002). Taigi šiame straipsnyje bandoma aptarti Europos mokėjimų rinkos plėtros įtaką ir bankininkystės, kitų mokėjimų tarpininkų sektoriaus iššūkius.

Bendrosios žinios

Siekiant įvertinti Bendrosios mokėjimų eurais erdvės (angl. *Single Euro Payments Area* (SEPA)) kūrimo galimybes vykti susiliejimŲ ir įsigijimų sandoriams, iš pradžių reikėtų apibrėžti erdvę. Europos mokėjimų tarybos koordinacinis komitetas 2004 m. pabaigoje pateikė SEPA apibrėžimą: „SEPA – tai erdvė, kurioje privatūs klientai, įmonės ir kiti ekonomikos subjektai nepriklausomai nuo jų buvimo vietos galės siųsti ir gauti nacionalinius ir tarptautinius mokėjimo pavedimus eurais, jiems taikant vienodas pagrindines sąlygas, teises ir įsipareigo-

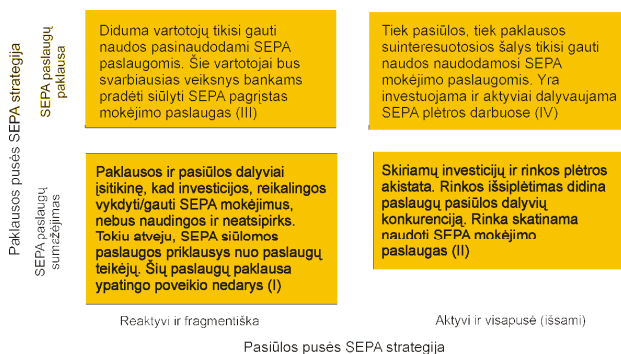
jimus“ (EPC Roadmap 2005). Taip pat yra apibrėžtas ir pagrindinis SEPA tikslas – kurti integruotą, konkurencingą ir šiuolaikinę mažmeninių mokėjimų rinką visiems mokėjimams negrynaisiais pinigais, kuri ilgainiui būtų tvarkoma tik elektroniniu būdu. Taigi negrynųjų pinigų atsiskaitymams naudojamų priemonių skverbtis ateityje dar labiau leistų sumažinti išlaidas ir užtikrinti konkurencingą paslaugų teikimą bendrosios Europos rinkos dalyviams ir galėtų paskatinti šalyse finansinių tarpininkų konsolidacijos procesams vykti. Taip pat siekiama, kad SEPA skatintų tolesnę Europos integraciją ir didintų rinkos efektyvumą.

SusiliejimŲ ir įsigijimų sandorių galimybės kintančioje Europos mažmeninių mokėjimų erdvėje

Analizuojant SEPA plėtros galimybes, yra taikomas rinkos scenarijų modelis, kuris naudojamas norint iširti SEPA poveikį mokėjimų rinkai, jos tarpininkams ir šalims (1 pav.). Vertinant plėtros galimybes, taikomas supaprastintas modelis, kuris remiasi dviem svarbiausiais rinkos dalyviais. Matricos horizontalioje tiesėje pateikti scenarijai atspindi rinkos pasiūlos dalyvių strategiją (daugiausia – bankų). Vertikalojoje matricos tiesėje pavaizduota rinkos paklausos dalyvių strategija (vartotojų, smulkiųjų verslininkų, didžiųjų įmonių). Pastebima, kad tik rinkai pasirinkus veikti pagal 4 scenarijų galima abipusė nauda – tiek bankams, tiek teikiamų paslaugų vartotojams. Ji yra įvertinta 123 mlrd. eurų per 2006–2012 m. laikotarpį (SEPA 2007).

Nustatyta, kad tik plėtojantis Europos mažmeninių mokėjimų rinkai pagal 4 scenarijų gaunama didžiausia

finansinė nauda, taigi prognozuojamas bankų pelnas irgi įvertinamas pagal minėtąjį scenarijų (2 pav.). Apskaičiuota, kad nors bankų pajamos sumažės 3 mlrd. eurų, operacinės išlaidos mažėja 20 % – iki 56 mlrd. eurų. Kadangi operacinės išlaidos mažėja didesniu tempu, negu mažėja pajamos, gaunama, kad tiesioginis nuostolis sumažėja nuo 25 mlrd. eurų iki 13 mlrd. eurų. Įvertinus kitą netiesioginį bankų pelną ir laikant, kad grynujų pinigų tvarkymo išlaidos yra fiksuotos, gaunama, kad bankų pelnas gali padidėti nuo 10 mlrd. eurų (2006 m.) iki 21 mlrd. eurų (2012 m.) (SEPA 2007).

1 pav. Rinkos scenarijai siekiant įvertinti SEPA poveikį. Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis SEPA: potential benefits at stake 2007

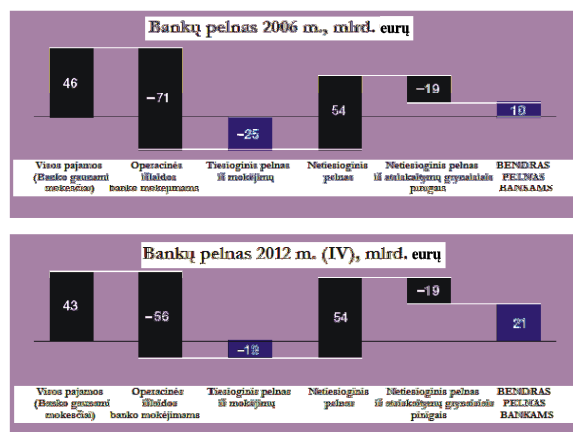
Fig. 1. Market scenarios to assess the impact of SEPA Source: compiled by the author on the basis of SEPA: potential benefits at stake in 2007

Taigi toks galimas bankų pelno pokytis dėl sėkmingos SEPA plėtros, kuri pasižymi paslaugų harmonizavimu rinkose, skatina Europos finansų institucijas – bankus ir kitus mokėjimo tarpininkus – ieškoti galimybių pelną perimti. Remiantis tuo, konsolidacijos procesai yra neišvengiami Europoje, nes joje veikia apie 8000–9000 finansų institucijų ir didžiumą šių institucijų sudaro maži vietiniai bankai.

Kadangi rinkose vykstančius susiliejimų ir įsigijimų procesus lemia noras išplėsti užimamą rinką, perimti naujas technologijas, didinti veiklos efektyvumą, tokia veikla neaplenks ir Europos bankininkystės sektoriaus, nes SEPA sudaromos galimybės leis gauti didžiausią naudą tik efektyviai išnaudojant turimus išteklius. Tačiau SEPA galioja ir kitas sandorių sudarymo tikslas – noras išlikti rinkoje, nes lankstūs ir galintys prisitaikyti prie siūlomų rinkos iššūkių, galintys perimti silpnesnius dalyvių bankai ir kiti mokėjimo tarpininkai sugebės atsilaikyti, nes kitu atveju jie patys gali išnykti neišlaikę padidėjusios konkurencijos sąlygų.

Nustatyta, kad vienas iš rinkos iššūkių finansų rinkos dalyviams bus mokėjimų pokyčiai ir inovacijos, ypač pabrėžiama SEPA plėtra Europoje, nes bankams reikės rinktis – investicijos ir būsimo pelnas arba nuostolis ir pasitraukimas iš rinkos (Financial services in 2010, 2006).

Bankai, kaip didžiausi ir svarbiausi finansų rinkos dalyviai, turi didžiausią perspektyvą įeiti į naujas rinkas ir siūlyti naujas paslaugas savo klientams (European market 2006). Tačiau yra reikalingų investicijų ir tikėtinos naudos prieštaravimų. Bostono konsultacinė grupė (Onderwater 2007) yra skaičiavusi vieno banko vidutinį dydį galimų investicijų, reikalingų įgyvendinti vidinius technologinius ir kitus pokyčius iki 2010 m. (nuo 2006 m. iki 2010 m.). Šios investicijos gali siekti nuo 60 mln. eurų iki 90 mln. eurų kiekvienam bankui.

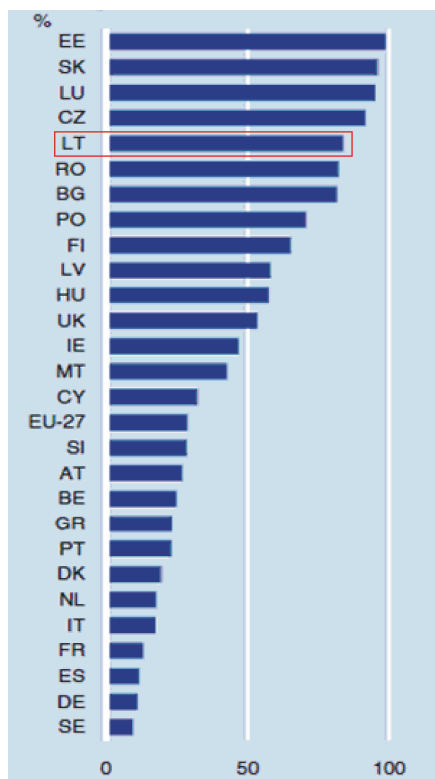

2 pav. Bankų pelno pokyčiai 2006 m. ir 2012 m. (pelno pokyčiai, nulemti SEPA teikiamų galimybių) Šaltinis: SEPA: potential benefits at stake 2007 Fig. 2. Banks profit changes for 2006 and 2012, (Changes lead to profit opportunities offered by SEPA) Source: SEPA: potential benefits at stake in 2007

Tačiau yra pastebima, kad mažmeninės bankininkystės sektoriuje vykstantys integracijos procesai skatina masto ekonomijai atsirasti. Masto ekonomijos efektui Europos mokėjimo dalyvių sektoriuje įvertinti Nyderlandų banko ekonomistai Beijinene ir Bolt (Size matters 2007) atliko tyrimą. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad SEPA gali skatinti mokėjimo dalyvių konsolidaciją ir susiliejimus, ypač siekiant gauti ir visiškai realizuoti masto ekonomijos naudą.

Taip pat šių ekonomistų tyrimas patvirtino, kad toks efektas gali būti pasiektas, kai mokėjimų tarpininkai susijungia ir konsoliduoja vykdomas operacijas. Tyrimu buvo nustatyta, kad padvigubėjus mokėjimų apimčiai, operacinės išlaidos, skirtos mokėjimams, padidėtų tik apie 25–

30 %. Tai pagrindžia ir įvykęs tarp kliringo namų Interpay ir TAI susijungimas. Dėl to jų veiklos efektyvumas padidėjo sumažėjus vidutinėms sąnaudoms 35–40 % (Size matters 2007).

3 pav. Užsienio bankų rinkos dalis visame šalies bankininkystės sektoriuje, %

Šaltinis: EU retail banking: measuring integration 2009

Fig. 3. Foreign banks' market share throughout the banking sector, %

Source: EU retail banking: measuring integration 2009

Didieji Europos bankai, ypač turintys platų tarptautinį savo padalinių tinklą, yra pasirengę dalyvauti SEPA projekte. Taip pat jie nori investuoti ir tobulinti savo technologinę bazę. Kartu jie siekia įsitvirtinti ne tik savo rinkose, bet užimti ir perimti smulkesnius ir silpnesnius konkurentus kitų šalių rinkose. Susijungimai ir perėmimai naujai susikūrusiems rinkos dalyviams padėtų valdyti savo kapitalą ir veiklos riziką platesniu mastu. Pastebimi susiliejinimai ir lygiaverčių partnerių, kurie, siekdami maso ekonomijos efekto, telkia turimus išteklius. Didieji bankai, siekdami sumažinti mokėjimo įvykdymo vieneto išlaidas, gali pasiūlyti mažiesiems bankams galimybę perimti vykdyti visus ar dalį jų mokėjimų pavedimų. Ateityje smulkieji bankai susidurs su pasirinkimu: norėdami patenkinti savo klientų poreikius, jie privalės pertvarkyti turimas IT ir tam skirti dideles investicijas arba pasinaudoti didžiųjų bankų galimu siūlymu pavedimus

atlikti per tą banką. Kitas pasirinkimas – tapti didelio banko dalimi ir išnykti iš rinkos.

Europos mažmeninių mokėjimų rinkos plėtra ir jos teikiamos galimybės sudaro palankias sąlygas tarptautiniams finansų institucijų susijungimų ir įsigijimų sandoriams vykti. Integracijos procesams matuoti gali būti naudojami tam tikri rodikliai – kaip bankininkystės sektoriuje įvykusių susijungimų ir įsigijimų sandorių skaičius bei užsienio bankų užimamos rinkos dalis visame atskiros šalies bankininkystės sektoriuje (3 pav.). Atsižvelgiant į pastarąjį rodiklį, pastebima, kad užsienio šalių bankai (skyriniai, atstovybės, filialai ir kt.) sudaro daugiau kaip 80 % visos Lietuvos bankininkystės sektoriaus rinkos. Analizuojant Lietuvos padėtį (paskutinis straipsnio skyrius) matoma, kad labiausiai nepasirengę dalyvauti SEPA erdvėje bus Lietuvos nacionaliniai bankai.

Bankai, nusprendę dalyvauti SEPA ir yra investavę lėšas savo infrastruktūros keitimui (IT ir pan.), ir toliau turės tai daryti. Kadangi plėsdami savo veiklos sritis ir ribas jie gali skatinti naujus klientus naudotis jų teikiamomis paslaugomis, tai padėtų sumažinti jų investicijas dėl pačios SEPA ir dėl įvykusių perėmimų, nes SEPA suteikia bankams didesnę jų pasiekiamumą, t. y. perimti naujus klientus naujose rinkose. Taigi kiekvieno rinkos dalyvio sėkmė, nepaisant jo dydžio ar vietos rinkos dydžio, priklauso nuo SEPA teikiamų galimybių efektyvaus naudojimo.

Padėtis Lietuvoje

Lietuvoje SEPA projekto įgyvendinimą koordinuoja Lietuvos bankas, kurio iniciatyva komerciniai bankai, Lietuvos bankų asociacija ir Lietuvos bankas yra sudarę SEPA koordinavimo komitetą, kurio tikslas – parengti šalies mokėjimo priemonių perėjimo prie SEPA standartų planą ir pagal kompetenciją užtikrinti, kad šiuo planu būtų vadovaujama tol, kol SEPA mokėjimo priemonės pakeis didžiumą šiuo metu rinkoje esančių mokėjimo priemonių (Lietuvos banko... 2009).

Remiantis Lietuvos banko duomenimis, šiuo metu aštuoni Lietuvoje veikiantys bankai yra pasirašę SEPA kredito pervedimų susitarimą, kuriuo remdamiesi ketina apdoroti SEPA kredito pervedimus (Lietuvos banko... 2008). Tačiau tik du Lietuvoje veikiantys bankai (SEB, Swedbank) siūlo galimybę inicijuoti SEPA kredito pervedimus, atnešus į banko padalinį popierinį pavedimą ar prisijungus prie internetinės bankininkystės sistemos, bei septyni bankai siūlo galimybę gauti SEPA kredito pervedimus. Taip pat, remiantis Lietuvos bankų asociacijos duomenimis (Lietuvos bankų asociacijos... 2009), beveik

¼ visų banko gaunamų pajamų sudaro paslaugų ir komisinių pajamos. Ateityje Lietuvoje veikiantiems komerciniams bankams, kurie nebus parengę savo veiklos plano išsiplėtusioje SEPA erdvėje, bus sudėtinga konkuruoti ir, galima teigti, ypač mažesnių bankų padėtis sumažėjus jų gaunamoms pajamoms, taps sudėtinga ir gali skatinti įvairiems bankų sektoriaus konsolidacijos procesams vykti.

Akivaizdu, kad Lietuvoje tik du bankai (priklausantys Skandinavijos bankams) sklandžiai pasirengę dalyvauti SEPA projekte ir teikti paslaugas. Taigi Lietuvos bankininkystės sektoriuje kol kas yra daug neaiškumų. Tačiau bankai, nepasirengę dalyvauti ir ištraukti į darnią rinką, greičiausiai bus perimti kitų šalyje (ir (ar) užsienyje)) veikiančių bankų arba išnyks neišlaikę rinkoje susidariusių konkurencijos sąlygų.

Išvados

1. Didžiama Europos bankų negali arba ateityje negalės skirti savo lėšų (investuoti į savo IT ir pan.) sėkmingai dalyvauti SEPA. Kai kurie iš jų turės ieškoti galimybių, kaip sumažinti patiriamas išlaidas bendradarbiaudami su kitomis finansų institucijomis arba mokėjimo įvykdymų paslaugų teikimą perduoti vykdyti trečiajai šaliai. Kiti bankai privalės ieškoti partnerių susijungti. Kadangi ateityje gali įvykti aktyvesnių rinkos dalyvių lemti finansų sektoriaus dalyvių išsigijimai ar susijungimai, kurie mažesnius ir nepasirengusius SEPA plėtrai tarpininkus perims. Ypač susiliejimų ir išsigijimų sandorių turėtų padaugėti tarp mokėjimo tarpininkų – kliringo namų.

2. Norint įvertinti galimus pokyčius mokėjimų rinkoje, pastebima, kad jos dalyvių – paslaugų teikėjų – konsolidacija vyks ir greičiausiai bus neišvengiama.

3. Vertinant Lietuvos bankinį sektorių, matoma, kad bankai, turintys pagrindinius bankus, kurie investuoja ir plečia antrinių bankų veiklą, greičiausiai išliks rinkoje. Tačiau bankai, kurie nebus pasirengę dalyvauti ir ištraukti į darnią rinką, galės būti perimti kitų rinkos dalyvių arba išnykti neišlaikę konkurencinės kovos sąlygų.

Literatūra

Beijnene, Ch.; Bolt, W. 2007. *Size matters: economies of scale in European payments processing*. DNB Working paper No 155. 23 p.

Dermine, J. 2002. *European Banking: past, present and future*. INSEAD, Fontainebleau. 104 p.

EPC Roadmap 2004–2010. 2005. EPC, p. 7–8.

EU retail banking: measuring integration. 2009. Deutsche Bank AG, DB Research. EU Monitor 63. 16 p.

European markets: Dynamics against a SEPA background. 2006. eFunds technical user forum. Daresbury. 18 p.

Financial services in 2010. Hallmarks on success. 2006. Deloitte Touche Tohmatsu. London. 24 p.

Lietuvos banko interneto svetainės duomenys apie SEPA [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2009 m. sausio 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lb.lt/lt/mokejimai/sepa.htm>>.

Lietuvos bankų asociacijos statistikos duomenys [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2009 m. vasario 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lba.lt/index.php/lt/29781/>>.

Onderwater, C. 2007. *SEPA drives European merger activity*. Rabobank [žiūrėta 2009 m. vasario 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.gtnews.com/article/6710.cfm>>.

SEPA: potential benefits at stake. Researching the impact of SEPA on the payments market and its stakeholders. 2007. Utrecht: Capgemini. 40 p.

EUROPEAN RETAIL PAYMENTS MARKET: NEW OPPORTUNITIES TO MERGERS AND ACQUISITION TRANSACTIONS

L. Novickytė

Summary

Most of European banks will not be able to allocate funds successfully participating in the SEPA. Some of them have to look for opportunities to reduce the cost in collaboration with other institutions in the execution of the payment or provision of services to carry out transmission of the third party. The other part will have to find a merger partner. In future there can be more active participants in the market lead to acquisitions. In order to assess possible changes in the payment market, noted that its participants – service providers – consolidation will be inevitable. The assessment of the Lithuanian bank sector shows that banks with the parent banks that invest and develop the activities of subsidiaries of banks, are likely to remain in the market. However, banks that are not ready to participate and get involved in a single market, will be taken over or disappear.

Keywords: mergers, acquisitions, SEPA, payment market.